

*Наталія Гомон
(м. Ірпінь, Україна)*

СИНКРЕТИЧНА СЕМАНТИКА ІСПАНСЬКИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ПЕРСОНІФІКАЦІЄЮ ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто проблеми відтворення в перекладі персоніфікації як стилістично нейтрального засобу структурування речення на матеріалі іспанської та української мов. Визначено перекладацькі трансформації, що застосовуються при відтворенні такої персоніфікації в реченнях синкретичної семантики.

Ключові слова: *перекладацькі трансформації, персоніфікація, синкретична семантика, структурування речення.*

В статье рассмотрены проблемы воссоздания в переводе персонификации как стилистически нейтрального средства структурирования предложения на материале испанского и украинского языков. Определены переводческие трансформации, применяемые при воссоздании такой персонификации в предложениях синкретической семантики.

Ключевые слова: *переводческие трансформации, персонификация, синкретическая семантика, структурирование предложения.*

The article deals with the translation problems of reproduction of personification as a stylistically neutral means of sentence structuring on the material of the Spanish and Ukrainian languages. The translation transformations used for the reproduction of such personification in the sentences of syncretic semantics were defined.

Key words: *translation transformations, personification, syncretic semantics, sentence structuring.*

У теорії перекладу інтерес до персоніфікації не обмежується лише її вживанням у якості стилістичного прийому. Персоніфікація може виступати як стилістично нейтральний засіб структурування речення й у цій функції цікавить науковців не менше. На основі проведеного перекладознавчого дослідження на матеріалі іспанської та української мов ми визначили, що така персоніфікація полягає у приписуванні неживому іменнику

предикативної ознаки, характерної для живої істоти. Перекладацькі трансформації, що використовуються при відтворенні персоніфікації як засобу структурування, виявляють свою залежність від семантики речення, яка може бути каузативною, буттєвою, синкретичною. Проблеми відтворення іспанських речень каузативної та буттєвої семантики вже були розглянуті нами у статтях [6]; [7]. Метою цієї розвідки є визначення перекладацьких перетворень, що використовуються при відтворенні українською мовою іспанських речень синкретичної семантики, структурованих за допомогою персоніфікації.

До речень синкретичної семантики ми відносимо ті, котрі поєднують у собі семантику буття та ознаки семантики дії. Персоніфікація може використовуватися для структурування подібних речень, хоча такі випадки виявилися менш поширеними (15%) у порівнянні з реченнями каузативної (35%) та екзистенційної (23%) семантики. Оскільки в українській мові норми сполучуваності припускають таке структурування, персоніфікація може відтворюватися буквально за рахунок збереження незмінним лексичного значення та граматичних функцій іменника-підмета та дієслова-присудка: *¿no convendría que el azar interviniera en todas las etapas del sorteo y no en una sola?* [14] – (...) *то чи не ліпше було б, якби випадок втручався в хід подій на всіх етапах жеребкування, а не лише на одному?* [2, с. 194].

Асиметрія у вживанні персоніфікації у реченнях із такою семантикою зумовлює застосування трансформацій, які умовно можна об'єднати у декілька груп.

Першу групу утворюють речення, в перекладі яких спостерігається заміна граматичної функції персоніфікованого іменника при збереженні незмінним його лексичного значення, при цьому відбуваються й інші перетворення: *Mira en lo que hemos quedado – le decía, mientras las lluvias de junio amenazaban con derribar el cobertizo de palma* [16] – *Бач, до чого ми дожилися, – говорила вона йому під шум червненого дощу, що загрожував прорвати накриття з пальмового листя* [5, с. 80]. У перекладі

змінюється структура речення, таким чином, внаслідок синтаксичної конверсії, персоніфікований іменник-підмет *lluvias* стає прямим додатком головного речення *дощу*, а група присудка-персоніфікатора розгортається у підрядне означальне.

До другої групи належать речення синкретичної семантики, що зазнають лексико-синтаксичних перетворень, внаслідок яких в перекладі відбувається реперсоніфікація (персоніфікація іншого іменника): (...) *el norte mandaba unos huracanes que desportillarón techos y derribaron paredes, y desenterraron de raíz las últimas cepas de las plantaciones* [16] – (...) *з півночі на Макондо налімали буревії, вони зривали дахи, валили стіни, з коренем виривали останні бананові дерева, що позалишилися від плантацій* [5, с. 89]. В оригіналі персоніфікується просторовий іменник *norte*, який сполучається із дієсловом *mandar* ('командувати, розпоряджатися, посилати'). Дослівне відтворення такої персоніфікації навряд чи буде узуальним з точки зору української мови, тому перекладач застосовує синтаксичну конверсію, внаслідок якої іменник-підмет замінюється обставиною місця, а підметом стає інший іменник *huracanes* – *буревії*, який персоніфікується за рахунок лексичної заміни дієслова *mandar* дієсловом *nalimati*, що має зооморфне значення. При цьому стилістичну нейтральність персоніфікації у перекладі збережено. Такі речення за своєю семантикою і за типом трансформацій наближаються до буттєвих речень. Отже, до речень синкретичної семантики може застосовуватися комплексна лексико-синтаксична трансформація, що полягає у синтаксичній конверсії з одночасною лексичною заміною дієслова-присудка. Це веде до реперсоніфікації і забезпечує збереження семантики речення.

До третьої групи відносяться речення синкретичної семантики, у перекладі яких частотним виявилось застосування лексико-синтаксичних трансформацій, внаслідок яких відбувається деперсоніфікація. При цьому може змінюватися сама семантика речення.

До цієї групи належать перетворення речень із синкретичною семантикою, структурованих за допомогою персоніфікації, на неозначено-особові в перекладі, внаслідок чого

персоніфікація знімається, наприклад: *No supe si atribuir a descaro, a ignorancia o a estupidez la idea de que el arduo latín no requería más instrumento que un diccionario* [13] – *Я не знав, чому приписати – нахабству, невігластву чи дурості – переконаність у тому, що для прочитання текстів, написаних такою складною мовою, як латина, не треба іншого інструменту, крім словника* [4, с. 222–223]. У перекладі речення, крім синтаксичного перетворення, відбувається лексична антонімічна заміна дієслова-персоніфікатора *requerir* – *не треба*. Отже, у перекладі речень із синкретичною семантикою можливим стає перетворення речення із персоніфікацією на неозначено-особове за рахунок морфологічної або лексико-морфологічної трансформації присудка.

Ще однією вживаною трансформацією є перетворення речень із персоніфікацією з активного стану в пасивний, наприклад: *La ley marcial imperaba en todo el país* [16] – *По всій країні було запроваджено воєнний стан* [5, с. 78]. У перекладі речення підмет зберігається, змінюється стан дієслова-персоніфікатора із активного в пасивний, при цьому відбувається його лексична заміна: *imperar* («панувати, діяти») – *запроваджувати*. Таким чином, уникнути небажаного вживання персоніфікації в перекладі українською мовою можна завдяки конверсії стану, що супроводжується лексичною заміною дієслова.

У перекладі речень цієї групи можливими виявилися такі лексико-синтаксичні перетворення: *La guía telefónica me dio el nombre de una única persona capaz de transmitir la noticia: vivía en un suburbio de Fenton, a menos de media hora de tren* [12] – *У телефонному довіднику я знайшов прізвище однієї людини, яка була спроможна передати моє повідомлення: цей чоловік жив у передмісті Фантона, куди було менш ніж півгодини їхати поїздом* [3, с. 210]. У перекладі деперсоніфікація іменника відбувається за рахунок синтаксичної конверсії: персоніфікований іменник оригіналу *guía telefónica* змінює свою граматичну функцію із підмета на обставину місця у *телефонному довіднику*, а підметом стає реальний суб'єкт дії (людина), який у реченні оригіналу імплікований займенником *me*. Відповідно до цієї заміни,

лексично замінюється дієслово *dar* («давати») на *encontrar*, що є адекватно контексту. У зв'язку з оцінкою адекватності перекладу заслуговує на більш детальний аналіз семантика речення. У структурі оригінального речення є лексико-семантичні компоненти, характерні для буттєвих речень, а саме: іменник із просторовою семантикою (*guía telefónica*) та предмет існування в цьому просторі (*el nombre de una única persona*). Разом із тим, семантика присудка не є суто буттєвою і додатково модифікується часовою формою дієслова, яка позначає однократну завершену дію. Отже, в цьому реченні специфічно поєднуються семантика буття та дії. Саме наявність останньої стає основою для семантичного розвитку і оформлення речення перекладу як речення з семантикою дії.

Лексико-синтаксичної конверсії у перекладі зазнає й таке речення: *El sobre de las colillas de Martín Marco salió de casa de su hermana* [15] – *Конверта Мартін узяв у сестри* [10, с. 142]. У перекладі підмет речення трансформується у прямий додаток *конверта*, підметом виступає реальний суб'єкт дії (особа), який в оригіналі оформлено у функції означення до персоніфікованого іменника-підмета. Дієслово також зазнає лексичної заміни *salir* – *взяти*. Таким чином, речення із синкретичною семантикою можуть зазнавати синтаксичної конверсії, що супроводжується лексичними замінами. Внаслідок таких перекладацьких перетворень персоніфікація знімається шляхом введення реального суб'єкта дії, який в оригіналі виконує інші функції, а сам персоніфікований іменник стає другорядним членом речення.

Схожим перетворенням у перекладі піддається таке речення: (...) *doña Andrea, que desde que el colegio le devolvió a su Sol y podía a su sabor recrear los ojos* (...) [17] – (...) *донья Андреа після того, як Соль повернулася зі школи, знов милувалася лагідною дівчинкою* (...) [8, с. 61]. В перекладі, щоправда, не відбувається лексичної заміни дієслова оригіналу *devolver* («повертати»), що підтверджує факультативність та залежність такої заміни від найближчого лексичного оточення.

У деяких іспанських реченнях, що зазнають в перекладі схожих до попередніх перетворень, активний суб'єкт, який би міг

реально виконувати зазначену дію, експліцитно не виражений, наприклад: *En un mediodía radiante del Golfo de Bengala su barco había vencido un dragón de mar* [16] – *Одного ясного полудня команда корабля, на якому вони пливли Бенгальською затокою, забила морського дракона* [5, с. 73]; *Su alcoba no la vio nunca como la dejaron aquellos curiosos* [17] – *Мати не бачила її в спальні такою, якою уявляли її собі хтиві чоловіки* [8, с. 50]. У таких реченнях лексичне додавання реального суб'єкта дії, який би міг виступити у граматичній функції підмета, може здійснюватися на основі більш широкого контексту, ніж одне речення. У наведених перекладах це іменники *команда* та *мати*, що виводяться шляхом семантичного розвитку таких понять, як *barco* та *alcoba*.

Крім семантичного розвитку, основою для перекладацького рішення може стати предметна ситуація, наприклад: *En efecto, en cuanto tuvo ocasión arregló en una de las estaciones del tránsito el cambio de itinerario y se aseguró de que su equipaje le acompañaría en el nuevo camino que seguía* [11] – *На одній із станцій він вийшов, оформив зміну маршруту, переадресував багаж і з задоволенням продовжував подорож* [1, с. 182]. Персоніфікація знімається за рахунок перетворення іменника-підмета *equipaje* на прямий додаток, а дієслова *acompañar* на *переадресувати*, при цьому дію виконує людина. Якщо реальний суб'єкт дії може бути виведений із контексту, то дієслово *переадресував* не може виводитися шляхом семантичного розвитку, а віднаходиться на основі знання ситуації і є представленням її іншими словами.

Таким чином, персоніфікація оригіналу може зніматися у перекладі за рахунок граматичної чи лексико-граматичної трансформації присудка, внаслідок якої речення стає неозначено-особовим або пасивним. Також передумовою деперсоніфікації можна вважати синкретичний характер семантики речень, яка містить відтінок дії. Завдяки наявності цього семантичного компонента, речення можуть оформлюватися в перекладі як речення дії, в яких підмет позначає реального суб'єкта дії. Вказівка на останній міститься в самому реченні оригіналу або у більш широкому контексті. При цьому основною синтаксичною трансформацією є перетворення підмету оригіналу на

другорядний член речення (зазвичай обставину чи додаток), яка може супроводжуватися лексичною заміною дієслова-присудка відповідно до норм сполучуваності. Основою для такої заміни також може служити реальна предметна ситуація.

Як зазначалося вище, при деперсоніфікації іменника речення може зазнавати перетворень, внаслідок яких змінюється його семантика: *Ninguna solución propuesta por Solano había fracasado* [18] – *Кожна порада Солано Рохаса була слухна і глибока* [9, с. 376]. Відбувається своєрідний антонімічний переклад, внаслідок якого за своєю синтаксичною формою речення стає реченням характеристичної. Основою для такого перетворення можна вважати наявність в лексико-граматичному складі оригіналу семантичного компоненту оцінки.

Узагальнюючи результати дослідження, зауважимо, що в іспанській та українській мовах існує можливість схожого структурування речень із синкретичною семантикою. Така симетрія забезпечує збереження персоніфікації у перекладі. Проте існування асиметрії зумовлює застосування трансформацій при відтворенні речень із такою семантикою. Зокрема, спостерігається заміна граматичної функції персоніфікованого іменника при збереженні незмінним його лексичного значення, що супроводжувалася іншими синтаксичними перетвореннями. Персоніфікація при цьому зберігається. Також застосовується комплексна лексико-синтаксична трансформація, в результаті якої в перекладі відбувається реперсоніфікація. Вона полягає у синтаксичній конверсії з одночасною лексичною заміною дієслова-присудка. Деперсоніфікація може відбуватися за рахунок граматичної чи лексико-граматичної трансформації присудка, внаслідок якої речення перетворюється на неозначено-особове або пасивне. Передумовою деперсоніфікації можна вважати синкретичний характер семантики речень, яка містить відтінок дії. Завдяки наявності цього семантичного компонента, речення можуть оформлюватися в перекладі як речення дії. При цьому основною трансформацією є лексико-синтаксична конверсія, завдяки якій функцію підмета починає виконувати реальний суб'єкт дії (який експліцитно чи імпліцитно присутній в

оригіналі), персоніфікований іменник перетворюється на другорядний член речення (обставину чи додаток), а дієслово-персоніфікатор синхронно зазнає лексичної заміни відповідно до норм сполучуваності або предметної ситуації. Внаслідок перекладацьких перетворень, речення може змінювати свою семантику. Можливість подібних змін визначається синкретичним характером семантики цих речень, а їх оцінка має відбуватися із врахуванням більш широкого контексту, ніж одне речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алас Л. (Кларін) Суперники // Іспанська новела / Л. Алас (Кларін) ; пер. з ісп. М. Жердинівська. – К. : Поезія, 1998. – С. 3–8.
2. Борхес Х. Л. Лотерея у Вавілоні // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 190–196.
3. Борхес Х. Л. Сад з розгалуженими стежками // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 208–217.
4. Борхес Х. Л. Фунес – людина з феноменальною пам'яттю // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 220–227.
5. Гарсія Маркес Г. Сто років самотності / Г. Гарсія Маркес ; пер. з ісп. П. Соколовський // Всесвіт. – 2001. – № 5–6, 7–8, 9–10. – С. 30–93, 3–67, 68–133.
6. Гомон Н. В. Відтворення в українських перекладах іспанських буттєвих речень із персоніфікацією / Н. В. Гомон // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – Вип. 38. – С. 159–166.
7. Гомон Н. В. Відтворення іспанських речень каузативної семантики в українських перекладах / Н. В. Гомон // Вісник Запорізького національного університету. Серія Філологічні науки. – 2010. – № 1. – С. 159–166.
8. Марті Х. Згубна дружба / Марті Х. ; пер. з ісп. М. Литвінець. – К. : Молодь, 1965. – 99 с.

9. Роа Бастос А. Грім у листі // Латиноамериканська повість / А. Роа Бастос ; пер. з ісп. Ю. Покальчук. – К. : Дніпро, 1978. – С. 359–401.
10. Села К. Х. Вулик / Села К. Х. ; пер. з ісп. П. Соколовський, А. Собуцький. – К. : Дніпро, 1979. – 214 с.
11. Alas L. (Clarín) Rivaless / Alas L. (Clarín). – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.
12. Borges J. L. El jardín de senderos que se bifurcan / Borges J. L. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
13. Borges J. L. Funes, el memorioso / Borges J. L. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
14. Borges J. L. La lotería de Babilonia / Borges J. L. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
15. Cela C. J. La colmena / Cela C. J. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
16. García Márquez G. Cien años de soledad / García Márquez G. – Barcelona : Plaza&Janes Editores, 2000. – 495 p.
17. Martí J. Amistad funesta / Martí J. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.
18. Roa Bastos A. El trueno entre las hojas / Roa Bastos A. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.

Стаття надійшла до редакції 23 лютого 2013 року